

Genväg till forskning

**Att stanna och att gå:
Forskning kring misshandels-
processen och misshandlade
kvinnors uppbrottsprocess**

Genväg till forskning är VKV:s (Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer) forskningsbaserade faktablad. I *Genväg till forskning* presenteras lättfattliga översikter om forskningsfrågor inom området som har direkt relevans för praktiker.

Inledning

”Varför går hon inte?” är en vanlig fråga då mäns våld mot kvinnor i parrelationer diskuteras. Detta är en fråga som forskare har sökt besvara på olika sätt: man har dels lyft fram betydelsen av yttre, s.k. socioekonomiska, faktorer som på olika sätt hindrar kvinnor från att ta sig ur våldsamma relationer: såsom brist på möjligheter att finna bostad, försörjning, eller att kunna skapa en fungerande tillvaro för eventuella barn. Man har också beskrivit en process i vilken kvinnan på olika sätt dras känslomässigt in i relationen och blir psykologiskt nedbruten av våldet. Men forskningen har även vänt på frågeställningen och konstaterat att misshandlade kvinnor visst lämnar de män som utsätter dem för våld: och även i samband med den omvända frågan ”Varför går hon?” har man studerat så väl yttre faktorer som processer - i detta fall uppbrotts- eller lämnandeprocesser.

Denna *Genväg till forskning* handlar framför allt om processer kring att stanna och att gå. Det är inledningsvis dock viktigt att lyfta fram att många forskare understryker att sådana processer måste förstås inom ramen för olika socioekonomiska förhållanden.¹ I en forskningsöversikt om misshandlade kvinnors lämnandeprocess konstateras exempelvis att man i högre grad kan förutsäga chansen att en kvinna skall lämna en våldsamt relation utifrån yttre faktorer (som ekonomi) än inre faktorer (som vad kvinnan känner för mannen).² Framför allt tycks kvinnors försörjningsmöjligheter och ekonomiska situation vara av stor betydelse för beslutet att stanna eller gå. I samma forskningsöversikt beskriver man två olika typer av forskning kring kvinnors uppbrott: 1) kvantitativ forskning kring kvinnors beslut om att stanna/gå, med fokus på förutbestämmande faktorer 2) kvalitativ forskning som beskriver lämnande som en process. Utifrån den kvantitativa forskningen framstår tillgång till yttre resurser, som att ha en fast inkomst eller möjlighet att få ett gott stöd från samhället, som avgörande för att fatta beslut om att lämna en våldsamt man. Utifrån den kvalitativa forskningen, som främst baseras på djupintervjuer med utsatta kvinnor, framkommer mer känslomässiga aspekter som att välja att lämna för att man känner sig helt nedbruten av våldet, eller inte längre känner kärlek för mannen.³ En enkel och given reflektion är här: kanske är det så att det är först när utsatta kvinnor har fått tillgång till vissa resurser som de kan börja reflektera över möjligheten att lämna? I vilket fall är det viktigt att se att utsatta kvinnors processer kring att stanna eller gå inte sker i ett vakuum, utan står i relation till yttre faktorer.

1 Anderson, 2007; Anderson, m. fl., 2003; Anderson & Saunders, 2003; Barnett, 2000; 2001; Burke m. fl., 2001; Ferraro & Johnson, 1983; LaViolette & Barnett, 2000; Merritt-Gray & Wuest, 1995; Rhodes & McKenzie, 1998.

2 Anderson & Saunders, 2003.

3 Ibid.

Varför går hon inte? Processer kring att stanna

Vålds- (eller misshandels-)process, normaliseringsprocess och nedbrytningsprocess är begrepp som använts för att beskriva dynamiken i våldspräglade relationer och konsekvenserna för den som blir utsatt. Här i nordnorden är Eva Lundgrens teoretiska modell av *våldets normaliseringsprocess* främst bekant.⁴ Förenklat kan man säga att i denna process förlorar en utsatt kvinna gradvis greppet om vad som är gott och ont, kärlek och våld; till slut uppfattar kvinnan våldet som en normal del av hennes vardag, menar Lundgren, och våldet har då helt normaliserats. Att detta är möjligt förklarar Lundgren utifrån olika former av kontrollmekanismer som är en del av mannens våldutövning. Två av de mest centrala kontrollmekanismerna i Lundgrens modell beskrivs nedan.

Den kontrollerade isoleringen består i att mannen på olika sätt avskärmar kvinnan från omvärlden och hindrar henne från att ha kontakt med vänner och anhöriga. Detta innebär att kvinnans livsutrymme krymper på ett sätt som har avgörande konsekvenser för henne. I och med den fysiska men inte minst psykiska isoleringen av kvinnan kommer mannen, enligt Lundgren, att känslomässigt helt dominera kvinnans liv. *Kontroll med växling mellan våld och värme* består i att mannen växlar mellan vara aggressiv och våldsam och att vara kärleksfull och omvårdande. För kvinnans del innebär det att hon utvecklar ett känslomässigt beroende av mannen. Här kan man enligt Lundgren dra parallellen till tortyr, där man kan finna en liknande dynamik.

Kvinnans primära strategi i normaliseringsprocessen är enligt Lundgren *anpassning*. Anpassningen innebär inte bara att kvinnan ”gör som mannen vill”, utan att hon gradvis anpassar sig till mannens föreställningar om våldets orsak och upprinnelse och i förlängningen av detta hans bild av vad det betyder att vara kvinna respektive man. Våldet *internaliseras* så gradvis i kvinnan, och hon börjar se på sig själv med mannens ögon i vilka ansvaret för våldet inte sällan ligger på henne.

Om gränserna mellan kärlek och våld är upplösta, våld en del av vardagen, och ansvaret för våldet uppfattas av kvinnan som hennes: då är det inte så lätt att gå. Våldets normaliseringsprocess har därför blivit en mycket använd modell för att tolka och förstå varför utsatta kvinnor inte går vid första slaget. Beskrivningar av våldsprocessen som bär likhet med Lundgrens modell, liksom begrepp som normalisering och internalisering, återfinns också hos forskare på den internationella arenan vilket naturligtvis ger dessa extra tyngd.⁵

I den engelskspråkiga litteraturen beskrivs ofta våldsprocessen som en – åter igen gradvis – *entanglement*. Ordet ”entangle” betyder ”trassla in, fastna”, och vad som beskrivs är alltså att kvinnor bit för bit blir mer och mer intrasslade, indragna och fast i relationer som är våldspräglade.

4 Lundgren 1991; 2004.

5 Ferraro & Johnson, 1983; Graham, Rawlings & Rigsby, 1994; Herman, 1992; Kearney, 2000; Lempert, 1996; Wood, 2001.

Catherine Kirkwood beskriver våldspräglade relationer som ett ”spindelnät” där nättrådarna består av olika former av psykisk misshandel.⁶ Utifrån denna metafor beskriver hon att kvinnor pendlar inåt och utåt längs en spiral av kontroll som upprätthåller hela nätet: ju längre in i nätet desto mer fast i relationen, ju längre ut ur nätet, desto närmare ett uppbrott. Liknande metaforer återkommer bland forskare som utifrån ett processperspektiv har försökt beskriva vad som gör det svårt för misshandlade kvinnor att lämna: man talar om att utsatta kvinnor fastnar i nät, blir invävda i vävar, eller bundna vid sina förövare med traumatiska band.⁷

Detta sker igenom och är en konsekvens av mannens våldsutövning, där olika former av psykisk misshandel som isolering, objektifiering (= att behandla en människa som en sak, inte en människa) och nedvärdering ofta är en central del⁸; och här är det vanligt att dra paralleller mellan (konsekvenserna av) kvinnomisshandel och tortyr.⁹ Isabel Marcus anser dock att en bättre liknelse är terrorism, för att den är mindre psykologiserande och får oss att ställa andra frågor: vi undrar inte varför de som utsätts för terrordåd inte flyr, vi kräver att attackerna stoppas.¹⁰ Detsamma bör vi göra vad gäller mäns våld mot kvinnor menar Marcus; och får med det här också stå som representant för ett kritiskt perspektiv på den forskning som försöker beskriva varför kvinnor stannar kvar.

Varför går hon? Processer kring att gå

Om kvinnan är intrasslad i relationen, psykiskt nedbruten av våldet och dessutom uppfattar detta som en normal del av sin vardag, hur kan hon då gå? Även denna fråga har forskare besvarat med: genom en (eller flera) process(er).

Processen att ta sig ur – eller trassla sig ur (eng. *disentangle*) – en våldsam relation beskrivs också som gradvis, och som något som sker i olika stadier eller faser. Start och slutpunkt för uppbrottsprocessen varierar dock mellan olika beskrivningar, liksom vilket antal stadier som ingår.¹¹ Vissa forskare talar som ovan nämnt dessutom inte bara om en uppbrottsprocess, utan flera.¹² Genomgående i dessa olika beskrivningar är dock att utsatta kvinnor gradvis blir mer medvetna om våldets negativa konsekvenser för relationen, dem själva och inte minst eventuella barn. Detta sker dock ryckvis snarare än linjärt, men där olika former av katalysatorer – som en ovanligt allvarlig misshandelssituation, att barnen blir indragna i våldet eller att någon

6 Kirkwood, 1993.

7 Dutton & Painter, 1981; Enander & Holmberg, 2008; Holmberg & Enander, 2004; Kirkwood, 1993, Landenburger, 1989; Yoshihama, 2005.

8 Kirkwood, 1993

9 Graham, Rawlings & Rigsby, 1994; Herman, 1992; Lundgren, 1991; 2004.

10 Marcus, 1994.

11 Exempelvis anger Moss, Pitula, Campbell and Halstead (1997) tre stadier, medan Landenburger (1989) samt Merritt-Gray & Wuest (1995)/Wuest & Merritt-Gray (1999; 2001) anger fyra och Burke m.fl. (2001) fem.

12 Holmberg & Enander, 2004; Enander & Holmberg, 2008.

utomstående ingriper – kan understödja uppbrottsprocessen och enligt vissa modeller medföra att kvinnan går från en fas till nästa.¹³ Tillfälliga uppbrott ses här som viktiga steg på vägen: genom ett tillfälligt uppbrott kan en kvinna få en paus från våldet, få utrymme att reflektera över sin situation, och möjlighet att upptäcka och utvärdera vilket stöd det privata och samhälleliga nätverket erbjuder.¹⁴ Misshandlade kvinnor gör i genomsnitt 3-5 tillfälliga uppbrott innan de lämnar relationen definitivt¹⁵; och detta tolkas olika av de forskare som har fokus på processer kring att stanna och de som har fokus på processer kring att gå. Medan de förra tolkar kvinnors tillfälliga uppbrott (och därmed återvändande till mannen) som tecken på hur fast bundna utsatta kvinnor är vid sina förövare, ser de senare snarare dessa uppbrott som viktiga steg mot att bryta dessa band.

Vad gäller det slutgiltiga uppbrottet är det följande fyra faktorer som främst har beskrivits som förelöpare till detta:

1. En försämring av relationen och/eller ökad grad av våld.¹⁶
2. Att kvinnan fruktar för barnens, den egna eller andras säkerhet.¹⁷
3. Ökad personlig styrka och handlingskraft hos den utsatta kvinnan.¹⁸
4. Ett s.k. ”kognitivt skifte” i vilket kvinnan börjar uppfatta relationen som en misshandelsrelation.¹⁹

Återkommande är också beskrivningar av en *vändpunkt* i uppbrottsprocessen.²⁰ Vad som menas med vändpunkt skiljer sig dock åt en del: medan vissa talar om ett förändrat sätt att se på sin livssituation (jfr ”kognitivt skifte” ovan) talar andra om beslutet att lämna, medan ytterligare andra talar om det faktiska uppbrottet. Och liksom vad gäller antal uppbrottsprocesser finns det forskare som inte bara talar om en, utan flera vändpunkter på vägen mot uppbrottet.²¹

Några forskare har betonat vikten av (förändrade) *känslor*: att förlora hoppet om relationen, att mobilisera ilska och därmed egen styrka, eller att bryta starka känslomässiga band.²² Från svensk horisont har

13 Se exempelvis Burke, m. fl., 2001.

14 Anderson & Saunders, 2003; Haj-Yahia & Eldar-Avidan, 2001; Landenburger, 1998; Merritt-Gray & Wuest, 1995.

15 Dobash & Dobash, 1980, Eliasson, 1997.

16 Ferraro & Johnson, 1983; Goetting, 1999; Haj-Yahia & Eldar-Avidan, 2001; Kurz, 1996; Patzel, 2001.

17 Davis, 2002; Goetting, 1999; Kurz, 1996; Haj-Yahia & Eldar-Avidan, 2001; Moe, 2009; Moss m. fl., 1997; NiCarthy, 1987; Patzel, 2001; Ulrich, 1991.

18 Goetting, 1999; Haj-Yahia & Eldar-Avidan, 2001; Merritt-Gray & Wuest, 1995; Patzel, 2001; Ulrich, 1991.

19 Burke m. fl., 2001; Ferraro & Johnson, 1983; Goetting, 1999; Haj-Yahia & Eldar-Avidan, 2001; Kearney, 2001; Landenburger, 1989; Moss m. fl., 1997; Patzel, 2001; Rosen & Stith, 1997; Ulrich, 1991.

20 Enander & Holmberg, 2008; Haj-Yahia & Eldar-Avidan, 2001; Holmberg & Enander, 2004; Kearney, 2001; Landenburger, 1989; Patzel, 2001; Rosen & Stith, 1997; Scheffer Lindgren & Renck, 2008.

21 Se exempelvis Rosen & Stith, 1997.

22 Enander & Holmberg, 2008; Ferraro & Johnson, 1983; Holmberg & Enander, 2004; Hydén, 1994; 1995; Kirkwood, 1993; Landenburger, 1989; NiCarthy, 1987; Scheffer Lindgren & Renck, 2008.

Margareta Hydén vidare lyft fram betydelsen av misshandlade kvinnors *motstånd* som del i uppbrottsprocessen.²³ De likaledes svenska forskarna Carin Holmberg och Viveka Enander är dock mer ambivalenta till kvinnors motstånd som förklaring till uppbrott. De ser det istället som centralt att misshandlade kvinnor *ger upp*, både motstånd och hopp om relationen, för att kunna lämna.²⁴

Vad forskare med fokus på utsatta kvinnor uppbrottsprocesser dock är överens om är att dessa processer är mångfacetterade och komplexa: de pågår på såväl intra- som interpersonella plan (det vill säga både inom och mellan människor) och påverkas av en mängd faktorer.²⁵ Och många av dessa faktorer är strukturella snarare än individuella.

Viveka Enander

23 Hydén, 2001.

24 Holmberg & Enander, 2004; Enander & Holmberg, 2008.

25 Anderson & Saunders, 2003.

Referenser

- Anderson, K. (2007). Who gets out? Gender as structure and the dissolution of violent heterosexual relationships. *Gender & Society, 21*, 173-201.
- Anderson, D., & Saunders, D. (2003). Leaving an abusive partner: An empirical review of predictors, the process of leaving, and psychological well-being. *Trauma, Violence & Abuse, 4*, 163-191.
- Anderson, M. A., Gillig, P. M., Sitaker, M., McCloskey, K., Malloy, K., & Grigsby, N. (2003). "Why doesn't she just leave?": A descriptive study of victim reported impediments to her safety. *Journal of Family Violence, 18*, 151-155.
- Barnett, O. W. (2000). Why battered women do not leave, part 1. External inhibiting factors within society. *Trauma, Violence & Abuse, 1*, 343-372.
- Barnett, O. W. (2001). Why battered women do not leave, part 2. External inhibiting factors – social support and internal inhibiting factors. *Trauma, Violence & Abuse, 2*, 3-35.
- Burke, J.G., Gielen, A. C., McDonnell, K.A., O'Campo, P., & Maman, S. (2001). The process of ending abuse in intimate relationships: A qualitative exploration of the transtheoretical model. *Violence Against Women, 7*, 1144-1163.
- Davis, R. E. (2002). Leave-taking experiences in the lives of abused women. *Clinical Nursing Research, 11*, 285-305.
- Dobash, R. E., & Dobash, R. P. (1979). *Violence against wives: A case against the patriarchy*. New York: Free Press.
- Dutton, D., & Painter, S.L. (1981). Traumatic bonding: The development of emotional attachments in battered women and other relationships of intermittent abuse. *Victimology, 6*, 139-155.
- Eliasson, M. (1997). *Mäns våld mot kvinnor: en kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Enander, V., & Holmberg, C. (2008). Why does she leave? The leaving process(es) of battered women. *Health Care for Women International, 29*, 200-226.
- Ferraro, K. J., & Johnson, J. M. (1983). How women experience battering: The process of victimization. *Social Problems, 30*, 325-339.
- Goetting, A. (1999). *Getting out: Live stories of women who left abusive men*. New York: Columbia University Press.
- Graham, D., Rawlings, E. & Rigsby, R. (1994). *Loving to survive: Sexual terror, men's violence and women's lives*. New York: New York University Press.
- Haj-Yahia, M. M., & Eldar-Avidan, D. (2001). Formerly battered women: A qualitative study of their experiences in making a decision to divorce and carrying it out. *Journal of Divorce and Remarriage, 36*, 37-65.
- Herman, J. L. (1992). *Trauma and recovery. The aftermath of violence: From domestic abuse to political terror*. New York: Basic Books.
- Holmberg, C., & Enander, V. (2004). *Varför går hon?: om misshandlade kvinnors uppbrotsprocesser*. Ystad: Kabusa böcker.
- Hydén, M. (1994). *Woman battering as marital act: The construction of a violent marriage*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Hydén, M. (1995). *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: Mellan det omöjliga och det möjliga* [Woman abuse within marriage: Between the impossible and the possible]. Stockholm: Liber.
- Hydén, M. (2001). Misshandlade kvinnors uppbrott: en motståndprocess. I M. Åkerström & I. Sahlin (Red.), *Det motspänstiga offret* (s.92-118). Lund: Studentlitteratur.
- Kearney, M. H., (2001). Enduring love: A grounded formal theory of women's experiences of domestic violence. *Research in Nursing & Health, 24*, 270-282.
- Kirkwood, C. (1993). *Leaving abusive partners: From the scars of survival to the wisdom for change*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.
- Kurz, D. (1996). Separation, divorce and woman abuse. *Violence Against Women, 2*, 63-81.
- Landenburger, K. (1989). A process of entrapment in and recovery from an abusive relationship. *Issues in Mental Health Nursing, 10*, 209-227.
- La Violette, A. D., & Barnett, O. W. (2000). *It could happen to anyone: Why battered women stay*. (2nd ed.). Thousand Oaks, London & New Dehli: Sage Publications.
- Lempert, Lora. (1996). Language obstacles in the narratives of abused women. *Mid-American Review of Sociology, 19*, 15-32.
- Lundgren, E. (1991). *Väldets normaliseringsprocess: två parter – två strategier*. Stockholm: Riksorganisationen för Sveriges kvinnojourer.
- Lundgren, E. (2004). *Väldets normaliseringsprocess*. Stockholm: Riksorganisationen för Sveriges kvinnojourer.
- Marcus, I. (1994). Reframing "Domestic Violence": Terrorism in the home. I M. A. Fineman & R. Mykitiuk (Red.). *The public nature of private violence: The discovery of domestic abuse*. New York: Routledge.
- Merrit-Gray, M., & Wuest, J. (1995). Counteracting abuse and breaking free: The process of leaving revealed through women's voices. *Health Care for Women International, 16*, 399-412.
- Moe, A. M. (2009). Battered women, children, and the end of abusive relationships. *Affilia, OnlineFirst*: under tryckning.
- Moss, V. A., Pitula C. R., Campbell, J. C., & Halstead, L. (1997). The experience of terminating an abusive relationship from an Anglo and African American perspective: A qualitative descriptive study.

Issues in Mental Health Nursing, 18, 433-454.

NiCarthy, G. (1987). *The ones who got away: Women who left abusive partners*. Seattle, WA: Seal.

Patzel, B. (2001). Women's use of resources in leaving abusive relationships: A naturalistic inquiry. *Issues in Mental Health Nursing*, 22, 729-747.

Rhodes, N. R., & McKenzie, E. B. (1998). Why do battered women stay? Three decades of research. *Aggression and Violent Behavior*, 3, 391-406.

Scheffer Lindgren, M., & Renck, B. (2008). Intimate partner violence and the leaving process: Interviews with abused women. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 3, 113-124.

Ulrich, Y. C. (1991). Women's reasons for leaving abusive spouses. *Health Care for Women International*, 12, 465-473.

Wood, J. T. (2001). The normalization of violence in heterosexual romantic relationships: Women's narratives of love and violence. *Journal of Social & Personal Relationships*, 21, 555-576.

Wuest, J., & Merritt-Gray, M. (1999). Not going back: Sustaining the separation process of leaving abusive relationships. *Violence Against Women*, 2, 110-133.

Wuest, J., & Merritt-Gray, M. (2001). Beyond survival: reclaiming self after leaving an abusive male partner. *Canadian Journal of Nursing Research*, 32, 79-94.

Yoshihama, M. (2005). A web in the patriarchal clan system: Tactics of intimate partners in the Japanese sociocultural context. *Violence Against Women*, 11, 1236-1262.